

Morfologiske spogforandringsprocesser i moderne russisk

Indholdsfortegnelse

1. Indledning.....	1
2. Anvendt litteratur.....	3
3. Begreber.....	3
3.1 Grunde for sprogforandring.....	3
3.2 Tradition – innovation.....	3
3.3 Antinomier.....	4
3.4 Sprognorm.....	5
3.5 Varians.....	6
4. Morfologisk forandringens hovedtræk.....	7
4.1 Stigende analytiske træk frem for syntetiske.....	7
4.1.1 Indeklinable substantiver.....	8
4.1.2 Indeklinable adjektiver.....	9
4.1.3 Indeklinable numeraler.....	9
4.1.4 Deklinable og indeklinable forkortelser.....	9
4.1.5 Fælles genusform.....	10
4.1.6 Skift i genus.....	10
4.2 Sprogøkonomiske processer.....	11
4.2.1 Verbalformer.....	11
4.2.2 Genitiv pluralis maskulinum.....	12
5. Sammenfatning og konklusion.....	12
Litteratur.....	14

1. Indledning

Sprogforandring udløses og fremskyndes ofte af sociale eller politiske forandringer. I løbet af den vedvarende sociale differentiering opstår grupper og miljøer, som blandt andet bruger deres sprog for at afgrænse sig mod de andre i sprogsamfundet. På den måde danner disse sig egne sprognormer, som med tiden enten forsvinder igen eller udbreder sig til andre kredse i samfundet.

De politiske omstændigheder og fremherskende ideologier bestemmer, hvem der råder over autoriteten til at normere sproget. Med censuren under sovjet overvågedes såvel politiske indhold lige som sprogbruget og dets norm. Censur er også altid et sprogpolitisk instrument, og dens indflydelse på sproget blev især iøjnefaldende, da censuren i 1980'erne blev ophævet og gjorde plads for et bredere spektrum af sprogbrug i massemedierne.

Det videnskabelige og økonomiske fremskridt gør det yderligere nødvendigt for sprogene at tilpasse sig og danne de udtryksmidler, som er tilstrækkelige for at beskrive de nye fænomener. Det

sker først i de forskellige fagsprog som pga. deres tætte forbindelser til både litteratur- og talesproget og deres høje samfundsmæssige status, har stor indflydelse på sprognormen. (Valgina 2003, kap. 9.4)

Derimod findes forandringsprocesser, som har deres oprindelse primært i selve sprogsystemet og som sker efter sproginterne regler, hvilke er styrede af en række faktorer, som jeg nedenfor vil beskrive.

Grundene for sprogforandring kan således for det første deles op i to overordnede kategorier. På den ene side findes *sprogeksterne* grunde som ligger udenfor sproget, hvor sproget skal tilpasses til de nye omstændigheder, det bruges i, såsom miljøer, politiske og samfundsmæssige udviklinger, det tekniske fremskridt osv. (Kunert 1968, 13)

På den anden side er der grunde som ligger indenfor sprogsystemet på alle niveauer som fonetik, fonologi, morfologi, syntaks. Disse *sproginterne* faktorer er immanente til selve sproget og råder over sine egne lovmæssigheder, som fx analogi og systemtvang. (Lyons 2002, 207)

I denne fremstilling vil jeg gøre rede for de sproginterne sprogforandringsprocesser, som vedrører morfologien, mens det i mange tilfælde er nødvendigt at inddrage faktorer fra de andre sprogplan som fx syntaks eller pragmatik og sprogeksterne faktorer, for tilstrækkeligt at kunne forklare de aktuelle processer. Hovedvægten ligger på følgende tre områder: 1.) processer, som forøger sprogets analytiske træk frem for dets syntetiske til stigende analytiske; 2.) sprogforandring, som har sine grunde i sprogøkonomien og 3.) andre processer på grundlag af analogi.

Kunert (1968, 63) klassificerer aktuelle sprogforandringsprocesser i 3 grupper: 1.) fænomener som er på deres højdepunkt i udviklingen, 2.) sproghistoriske fænomener, som ikke længere er produktive og gradvist trækker sig tilbage fra sprogbruget, og 3.) fænomener, som står ved begyndelsen af deres udbredelse. En beskrivelse af den tredje gruppe er problematisk, fordi det implicerer spekulation, om et givent fænomen fremtidig kommer til at udbrede sig i sproget. Sproglige relikter, som befinder sig på tilbagetog, er derimod nærmere interessant for diakron lingvistik, hvor der sammenlignes forskellige tidspunkter af et sprogs udvikling. (Lehmann 2012, kap. 8.2.3) Kendsgerningen at relikter er på vej ud af sprogbruget, implicerer dog også, at deres betydninger tiltagende udtrykkes på andre, nye måder. Dem vil jeg idf. beskrive sammen med de aktuelle sprogforandringsprocesser, som på nuværende tidspunkt har størst indflydelse på moderne russisk. For selvom man koncentrerer sig på et tidspunkt i et sprogs udvikling, er det trods alt nødvendigt at tage tidsdimensionen med i betragtning.

2. Anvendt litteratur

I denne opgave bruger jeg mest monografier om sprogforandring på russisk og tysk. Frem for alle vil jeg nævne fremstillingen af de aktive sprogforandingsprocesser i russisk af Valgina (2003) som gav et godt overblik over baggrunde og enkelte forandringer. En meget overskuelig oversigt på engelsk med mange eksempler fremlægger Ryazanova-Clarke (o.a.; 1999), mens de ældre monografier af Kunert (1968) og Panov (1968) giver en meget detaljeret fremstilling af sprogforandringerne. Uagtet deres alder giver sidstnævnte en overraskende tidssvarende beskrivelse af morfologiske forandringsprocesser i russisk, som er et tegn på, hvor langsomt morfologien ændrer sig i forhold til andre sprogplan som fx leksik. Afhandlingen af Graudina (1980) giver derudover mange fakta om sprognorm i henhold til varians.

3. Begreber

I visse situationer foretrækkes en variant frem for en anden, selvom begge varianter har samme semantiske betydning. Dette skyldes, at disse har forskellig pragmatisk funktion. I denne sammenhæng bruger jeg den pragmatiske kategori **stilistik** i den russiske tradition, hvor sprogbruget normeres i sine forskellige kommunikationssituationer. Begreberne litteratursprog og skriftsprog bruger jeg netop i den forstand, at de refererer til teorien om funktionalstilene (Rozental' 1978; Nørgård-Sørensen 2008), som klart afgrænser russisk standardiseret litteratursprog fra mundtligt eller kollokvial sprogbrug. I sammenligning med den kollokviale stil er dagligdagstale eller *prostorečie* i mindre grad bundet til sprognormerne og, selvom det er en meget produktiv kilde for sprogforandring, anses ikke som normativ.

3.1 Grunde for sprogforandring

Sproginternt findes forskellige faktorer som enten har innovativ eller konservativ indflydelse på sproget. To vigtige modstridende tendenser er på den ene side normen, som trænger konservativt på bevaring af de traditionelle former, på den anden side analogiprocesser som fører til opståen af både varians og formassimilation.

3.2 Tradition – innovation

Et almindeligt træk ved sprogsystemer er at de bestræber sig på at bevare **stabilitet**. Det sker på den ene side ved at tendere mod bevaring af sprogtradition, som bygger på dens nedarvede former og betydninger, og generelt bremser innovationer i et sprog. (Valgina 2003, kap. 2)

På den anden side betyder sprogets stræben til stabilitet ikke kun at det bevarer sine former som de er, men også at det har tilbøjelighed for formassimilation, dvs. tilpasning af bestemte sproglige mønstre til andre. Disse processer, som omfattes af det lingvistiske **analogibegreb** (закон речевой аналогии), betyder en vedvarende ”standardisering” af former. På det morfologiske sprogniveau angår det ordformernes bøjningsparadigmer på den måde, at bestemte ord med tiden tilpasses til andre mønstre fx ved at skifte fra en ordklasse til en anden, eller at et paradigme gradvist trækker sig tilbage frem for et andet og derved med tiden forældes eller bortfalder. (Lyons 2002, 201–207)

Ved sprogbrug er det generelt sådan, at man prøver at gengive størst mulig betydning på en måde, som kræver mindst sproglig indsats. Det, som vi kan kalde for **sprogøkonomi**, begunstiger opståen eller brug af kortere ordformer (fx kortere bøjningsmønstre), hvor der ”lånes” analoge bøjningsmønstre fra andre ordgrupper af samme ordklasse. (Valgina 2003, sammesteds)

Sådanne ændringer i en ordform kan ofte medføre tilsvarende ændringer hos medlemmer af samme ordklasse. Her gør reglen om ”sproglig **systemkonsistens**” (закон языковой системности, se Valgina 2003, sammesteds) sig gældende, hvilket betyder både, at en bestemt ændring skal passe sammen med sprogsystemets regler, og at det nye ved den sproglige enhed aktualiseres med hele systemet og derved kan fremskynde lignende processer og udløse en kædereaktion over hele sproget. (Lyons 2002, sammesteds)

Skift af et ord fra et paradigme til et andet sker lejlighedsvist gennem ”hyperkorrekthed”, dvs. at et ord fejlagtigt bruges i et andet ords bøjningsmønster, ofte fordi ordene ligner hinanden. Når sådanne sproglige ”fejl” udbreder sig over større dele af et sprogsamfund, kan disse med tiden i kollokvial talesprog opfattes som en sproglig standard og efterhånden finde deres vej frem til normeret standardsprog. (Lyons 2002, 208)

3.3 Antinomier

(Efter Valgina 2003, kap. 2)

Sprogforandring forgår generelt i spændingsfeltet af sproginterne eller sprogeksterne dikotomier, hvor to modsatte faktorer påvirker sprog materialet og stimulerer det på formelt og semantisk plan til gradvis forandring. Disse antinomier, som står i modstrid med hinanden, er indre stimulatorer til sprogforandring og udgør sprogets selvforandring.

Når skriftsproget dominerer i det offentlige rum, er sproget mindre tilbøjeligt til forandring, end det er når mundtlig tale dominerer diskursen. Det skyldes at sprogforandring i de fleste tilfælde

har sit udgangspunkt i talesproget, mens skriftsproget tenderer imod brug af normeret, standardiseret sprogbrug. Denne antinomi mellem **talesprog og litteratursprog** er af sprogkesternatur. Især i løbet af demokratisering og udbredelsen af relativ brede muligheder i massemedierne for tilgang til mundtlig diskurs i slutningen af 80'erne og begyndelsen af 90'erne blev konservative, af skriftsproget inspirerede sprognormer blødt op af et mere mangfoldigt sprogbrug, hvor kollokvial sprog, dialektismer og fagsproget gennem massemedierne i stigende grad begyndte at trænge ind i litteratursproget og at påvirke større kredse i samfundet.

I antinomien mellem **kode og tekst** defineres kode som summen af alle sproglige funktionsmidler, som fonemer, morfemer, ord, osv. Tekst derimod står for kodens brug i kommunikative sammenhæng. Når antallet af sproglige funktioner i koden forøges medfører det, at teksten forkortes, for indholdet kan gengives på mere komprimeret måde. Denne antinomi gør sig gældende fx ved den stigende brug af abbreviaturer (kode forøges), og især ved tilbagegangen af det russiske sprogs morfologiske funktioner, som i stigende grad substitueres med syntaktiske eller leksikale midler (tekst forøges).

Antinomien mellem **system og norm** betyder, at ikke alle ytringer, som er mulige efter et sprogsystems regler, accepteres i lyset af sproglig usus, tradition eller normer. Systemet udvikler dog stadig nye muligheder, som afvises eller gradvis accepteres af normen. Denne process er meget relevant for antinomien mellem **norm og varians**:

At varians er afgørende i sprogforandring kan vi tydeligt se ved sammenligning af tidligere sprogforandringsprocesser, hvor der med tiden og ved visse former opstod varians, dvs. en alternativ måde at udtrykke samme betydning. Vedvarende sprogforandring sker når sådan en variant fx fortrænger den ældre form, eller når to varianter udvikler forskellige betydninger og så normeres med tiden.

3.4 Sprognorm

Normer spiller en ambivalent rolle i sprogforandringsprocesser. På den ene side har den konservativ indflydelse på sproget og bevarer ældre former frem for nyere. På den anden side er sprognormen den instans, som med tiden tilpasses disse sproglige forandringer og derved autoriserer disse nye former som standard.

For at kunne anse et givent udtryksmiddel som normeret, skal det efter Gorbačević (1978, citeret efter Valgina 2003) opfylde tre kriterier: a) at det er vedvarende og det bestandigt indgår i sprogsystemet, b) at det er udbredt i hele sprogsamfundet og c), at normens kilde råder over

tilstrækkelig autoritet, som fx ordbøger, det officielle sprogbrug osv. Ved Graudina (1980, 63) defineres en ny norm på lignende måde, nemlig at den skal a) være i overensstemmelse med sprogsystemet, b) generelt være i brug i bestemte kommunikative situationer, c) passe til et sprogsamfunds forestillinger om traditionel sprogbrug.

3.5 Varians

Varians defineres som sprogets evne at udtrykke samme betydning vha. forskellige former og anses som grundlag for et sprogs videre udvikling. En givent forms varians anskues (Valgina 2003, kap. 4) i:

1. lyset af normativitet (normativ / ikke-normativ);
2. tidsrelation (ny / forældet);
3. dens udbredelse og funktionelle register (udbredt, fagsprog osv.).

Det kan delvis anses som en diskursiv konkurrence af udtryksmidler, hvor det mest adækvate ”vinder kampen” og sætter sig igennem frem for en anden form. I løbet af tiden bliver det nødvendigt gennem kodificering (fx vha. ordbøger) at standardisere sproglige fænomener, som har udbredt sig, og derigennem formindske varians.

Det betyder dog ikke nødvendigvis at mindre varians fører til mindre sproglig mangfoldighed, da to varianter kan blive til to faste, grammatikaliserede og/eller leksikaliserede former med deres egne, forskellige betydninger, fx ved at udvikle synonymitet mod hinanden. For to morfologiske *varianter* som kun adskiller sig på pragmatisk plan, er varianter af samme betydning, mens to morfologiske *synonymer* har forskellig betydning. (Valgina 2003, kap. 3)

De enkelte varianters status i forhold til sprognormen kan kategoriseres (Valgina 2003, kap. 9.4) på følgende måde:

1. har opnået fuldstændig valgfrihed i litteratursproget;
2. indgår i litteratursproget, men er stilistisk konnoteret;
3. to varianter adskiller sig fra hinanden på funktionelt plan, dvs. de nye former accepteres af litteratursproget men forbliver indenfor dens faglige domæne;
4. adskiller sig stilistisk således, at den nye form forbliver i talesproget eller prostorečie.

Varianter har ofte deres udgangspunkt i fag- eller dagligsproget og bruges i høj grad for social og faglig afgrænsning, og stilistisk differencering / pragmatik. Især fagsproget er mere tilbøjeligt til at tage indflydelse på talesproget end på litteratursproget, og sociale grunde forstyrker også sproganalogi og -økonomi. (Valgina 2003, sammesteds)

Varians med dens overordnede og specifikke lovmæssigheder findes på alle sprogplan, fra fonologi over grammatik og leksikologi hen til pragmatik. I russisk kan der på morfologisk plan konstateres varians mest i kategorierne genus, numerus og kasus ved substantiverne og i mindre grad ved verbalformerne. (sammesteds)

4. Morfologisk forandringens hovedtræk

Morfologien er i meget mindre grad tilbøjelig til forandring end de andre sprogplan, især i sammenligning med leksikologien. Det gælder både forandring som skyldes sproginterne stimulatorer, og, i endnu højere grad, sprogeksterne faktorer, som alligevel er i stand til periodisk at fremskynde morfologiens udvikling. (Ryazanova-Clarke og Wade 1999, 240; Panov 1968, 9)

Morfologien begrænses af, og interagerer med de andre sproglige plan som syntaks, leksik og orddannelse og morfologiske varianter opstår ofte i kontakt med syntaktiske fænomener. Grammatisk varians er altid kategorisk: varians i køn, kasus, verbalsystemet osv. Denne varians har sine grænser i det materiale, et sprog råder over, dvs. at en given form kun kan variere med en anden, som allerede findes i det morfologiske system, fx kan et substantiv kun variere i kasus på grundlag af de bøjningsformer, der findes i forvejen. (Valgina 2003, kap. 9)

4.1 Stigende analytiske træk frem for syntetiske

I sammenligning med mange andre indoeuropæiske sprogfamilier har de fleste slaviske sprog bevaret et højt syntetisk, dvs. flekteret, grammatisk (morfologisk) system. Alligevel kan der i russisk på visse områder konstateres et generelt træk frem til stigende analytisk sprogbrug som jeg i dette kapitel vil redegøre for.

Typologisk set er det et generelt kendetegn for analytiske sprogsystemer, at betydninger formidles primært syntaktisk, mens syntetiske systemer står for gengivelse af betydning på morfologisk niveau, hvorfor det bliver nødvendigt at inddrage visse aspekter af syntaks i en redegørelse om et sprogs reduktion af morfologiske udtryksmidler. Hovedkendetegn for analytiske enheder er, at deres grammatiske betydning gengives udenfor enkelte ordformer, dvs. i konteksten (Panov 1968, 11) Med andre ord, analytiske former adskiller sig fra syntetiske på den måde, at grammatiske betydninger gengives udenfor en bestemt ordform, dvs. dens funktion og betydning viser sig kun i relation med andre ord.

Det er et stærkt tegn på at russisk gradvist mister muligheden for, at gengive betydninger med dets syntetiske midler (morfologien) frem for at udtrykke indhold på analytisk måde i et ords

kontekst (syntaks) eller ved tilføjelse af yderligere ord (leksik). (Graudina 1980, 11)

Stigning i analytisk sprogbrug kan efter Valgina (2003, kap. 9.1) konstateres især på følgende områder:

1. stigning i antallet af indeklinable adjektiver, numeraler og substantiver;
2. stigning i antallet af neutrale substantiver, dvs. maskuline former med både maskulin og feminin betydning;
3. ændring i måden på at gengive kollektivbetegnelser vha. substantiver, fx kollektiv betydning ved singularitet i formen;
4. reduktion i antallet af kasus.

Processen til reduktion af kasus begyndte allerede i fællesslavisk tid eller endnu tidligere og er endnu ikke afsluttet. I historisk tid allerede skete der fx sammenfald af attributiv og partitiv kasus med genitiv, eller sammenfald af vokativ og nominativ. (Valgina 2003, sammesteds) Bortfaldet af formerne betyder ikke bortfald af betydningerne, som nu udtrykkes med andre midler, leksikal eller syntaktisk, som igen er et tegn for stigende analytiske træk i sproget.

4.1.1 Indeklinable substantiver

(Efter Valgina 2003, kap. 9.1)

De mest iøjnefaldende indeklinable substantiver er **låneord**, som på deres morfologi ikke passer til noget bøjningsmønster eller alligevel aldrig blev deklineret. Andre mistede deres evne til deklination igen i løbet af tiden. (Kunert 1968, 109–110)

[fx] метро, кофе

Geografiske eller personnavne som ikke passer til russiske mønstre, deklineres heller ikke:

[fx] В Шереметьево, в Бирюлёво, Рюне, Жанет

Det samme gælder også slaviske familienavne på [-o], [-e], [-ovo] og [-ago], selvom der er tegn på, at nogle af dem mistede evnen til at deklineres igen:

[fx] Шевченко, Живаго

Meget tydelig er tendensen til ikke længere at deklinere russiske **geografiske navne** som ender på [-in(-o)] eller [-ov(-o)]. (9.1). Disse varianter blev normeret i 1980erne. Der er den teori om, at det har sprogeksterne grunde, hvilke havde sine oprindelser i militæret: stednavne skal i militærsproget stå i nominativ for at sikre entydighed og forebygge misforståelser i kommunikation i kommandovejen.

En lignende tendens med sprogpolitisk dimension som støttes af det officielle sprogreglement, findes i sammensatte betegnelser af ikke-russiske, officielle geografiske enheder, af typen republik, kongerige, region etc., hvor de tilhørende navne o.l. forbliver i nominativ.

[fx] В королевстве Дания (*Дании)

I bestemte komposita dvs. sammensatte substantiver ser vi i mange tilfælde også en reduktion af deklination. Dette gælder især ved mange komposita i maskulinum, hvor den første del af sammensætningen mister sin evne at deklineres.

[fx] капитан-инженер: капитан-инженеру

4.1.2 Indeklinable adjektiver

Et lille antal af lånte adjektiver, som Panov anser som en ny, analytisk ordklasse (Panov 1968, afs. 73–88), bøjes heller ikke. Her tyder det på ydre indflydelse fra andre sprog, og grunden findes i morfologiens overgang til leksikologien. Disse indeklinable adjektivers brug er begrænset ved, at de kan kun i postposition stå sammen med et substantiv.

[fx] В пиджаке беж, цвет бордо

4.1.3 Indeklinable numeraler

(Efter Valgina 2003, kap. 9.1)

Der er en tendens i både fag- og talesprog til at bruge numeraler ikke-deklinerede i nominativ. Valgina fremfører nummerering af huse (fx *дом номер один* i stedet for *дом номер первый*) eller bortfald af deklination ved appositioner (*Луна-3, Олимпиада-2000*), men især i fagsproget, når det fx handler fysiske enheder, geografiske eller finansielle størrelser.

[fx] стоимостью 60 миллионов долларов; комната площадью 30 кв. м.

4.1.4 Deklinable og indeklinable forkortelser

Et godt eksempel på at sprogets udvikling ikke sker målrettet eller entydigt, men at forskellige, ofte modsigende faktorer og strømninger har deres indflydelse på sproget, er de deklinable hhv. indeklinable abbreviaturer.

Ved brug af forkortelser i russisk kan der observeres forskellige, modsatte tendenser. Mange forkortelser indgår i substantiviske bøjningsmønstre. Processen med at tage forkortelser som ligner maskulinum med i deklinationssystem startede i 1920'erne og er endnu ikke afsluttet. Deklination af forkortelser hører til talesproget, mens de generelt ikke deklineres i den officielle sprogbrug. I

massemedierne bruges dog i stigende grad også disse former. Forkortelser deklineres ikke, når de a) ender på en vokal, b) ender på en konsonant, mens hovedsubstantivet er feminint, eller c) udelukkende består af konsonanter. Alle andre forkortelser har potentiale til at deklineres regulært eller lejlighedsvist. Når en forkortelse ikke deklineres i mundtlig tale, kan det være et tegn på, at det handler sig om en ret ny forkortelse. (Ryazanova-Clarke og Wade 1999, 246)

Valgina fremfører stigende brug af ikke-deklinerede forkortelser som et kendetegn på stigende analytisk træk af russisk. Brugen af forkortelser som substantiver er steget konstant siden grundlæggelsen af sovjet, og indeklinable forkortelser gør det tiltagende nødvendigt, at deres kasus udtrykkes med analytiske hjælpemidler. (Valgina 2003, kap. 9.1)

4.1.5 Fælles genusform

(Efter Valgina 2003, 9.2)

Der sker i det moderne russiske sprog fortløbende en stigende brug af maskuline substantiver, som ikke råder over et feminint ækvivalent. Disse maskuline former, som semantisk betegner både mænd og kvinder, kaldes i russisk sprogvidenskab for ”fælles form” (общая форма).

[fx] хорошая врач

Her gør sig sprogeksterne grunde gældende: kvinder må i vore dage arbejde i erhverv, som i de tidligere samfundsforhold var forbeholdt mænd. Sprogets grammatik har på morfologisk niveau i overensstemmelse med dets konservative træk ikke altid tilpasset sig disse forhold. Det faktiske køn i professionsbetegnelser bliver i russisk derved betegnet vha. den syntaktiske kategori kongruens fx ved markering af genus på det tilsvarende adjektiv, verbets præteritumsformer eller udelukkende kontekstuel.

[fx] Директор уехала.

I nogle tilfælde findes formelt et feminint ækvivalent til et maskulint substantiv, som semantisk eller stilistisk/pragmatisk adskiller sig og derved gør det nødvendigt alligevel at bruge den maskuline form.

[fx] директорша, генеральша

4.1.6 Skift i genus

(Efter Valgina 2003, kap. 9.2)

Ved formkonkurrence kan det ske, at én af to varianter med tiden sætter sig fuldstændig igennem, eller at de skiller sig semantisk fra hinanden. I andre situationer sker en ændring på

funktionelt plan til brug af formerne i forskellige sammenhænge. Det sker især ved substantivets genus, hvor to ordformer, som kun adskiller sig i genus, semantisk set har forskellige betydninger, som det er tilfældet ved fælles køn.

Formkonkurrence mellem to genusformer observeres hyppigst ved maskulinum-femininumspar, hvor maskulinum oftest sætter sig igennem, og femininum-neutrum, hvor den feminine variant i de fleste tilfælde fortrænger den maskuline. Alligevel sker der skift i alle retninger, blot i forskellig grad .

Ved indeklinable substantiver og de substantiver, som hører til III. bøjningsklasse (efter Nielsen 2011), er der slet ingen morfologisk ændring. Redegørelsen for dem er eksemplarisk at underbygge den påstand, at russisk allerede har udviklet analytiske træk.

Skift i genus kan også observeres ved maskuline og feminine substantiver, der ender på en blød konsonant og hører til den III. bøjningsklasse. Skiftet til genus kan i dette tilfælde kun konstateres når vi indrager syntaks, for genus kan ikke afledes fra suffikset, som i begge tilfælde er samme bløde konsonant. Derudover kan vi ikke antage at denne forandring skyldes sprogøkonomien, for formen forbliver den samme, så muligvis har det semantiske grunde, dvs. opfattelsen af substantivets køn har ændret sig.

[fx] лебедь, псалтырь

Det samme gælder ved indeklinable substantiver, som har deres oprindelse i lån. Disse skifter eller varierer i genus, uden at det kan kendes på formen. Skiftet i den morfologiske kategori genus kan således kun fastslås på andre ord vha. af den syntaktiske kategori kongruens.

[fx] болеро, хинди

4.2 Sprogøkonomiske processer

Ved konkurrence (varians) mellem et substantivs feminine og maskuline former, sætter den maskuline sig i de fleste tilfælde igennem. Vi kan formode, at reglen for sprogøkonomi gør sig gældende, da den feminine form i de fleste tilfælde er en stavelse længere.

4.2.1 Verbalformer

Også ved verbalformer kan vi på nuværende tidspunkt se igangværende forandringsprocesser. Normative kilder som ordbøger markerer præfigerede finitte verber i præteritum med suffikset [-*nu(-l-)*] almindeligvis som forældet. Den kortere nulendelse har sat sig igennem som den sprogøkonomisk fordelagtigere form. Hvor tæt morfologiske forandringer står i relation til

formernes semantik kan vi se ved, at bortfaldet ikke har fundet sted hos verber med vægt på ingressiv betydning (pludselig begyndene handlinger - Nielsen 2011, 139), fordi suffikset [-nu(-l-)] bærer netop denne betydning. (Valgina 2003, kap. 9.5)

[fx] вскрикнуть

Processen af suffiksets bortfald anses som praktisk afsluttet, mens den har forplantet sig til de upræfigerede verber, hvor processen stadig er i gang. (Kunert 1968, 100–105)

Også nogle infinitivformer har udviklet varians, selvom de ikke har fået tilgang i litteraturnormen (Valgina 2003, kap. 9.5): perfektive verber med infinitivendelserne [-gnut'] eller [-ti] står i daglig tale i konkurrence med [-ič'] hhv. [-t'], jf.

[fx] достигнуть – достичь, произнести – произнести

4.2.2 Genitiv pluralis maskulinum

(Efter Valgina 2003, kap. 9.4)

Et andet område, hvor vi kan observere sprogøkonomiske processer er skift ved genitiv i pluralis. Maskuline substantiver deklineres i stigende grad og lige med feminine uden dens traditionelle endelse på [-ov/-ev], som nu står i konkurrence med nulendelsen.

[fx] грузины – грузин / грузинов, помидоры – помидор / помидоров

Som i de andre tilfælde har formen sin oprindelse i talesproget og delvist har fundet sin vej i litteratursproget, i mange tilfælde over fagsprogets terminologibrug.

Formvariation i genitiv pluralis omfatter forskellige grupper af substantiver: i nogle tilfælde sætter nulendelsen sig igennem, i andre ”vinder” [-ov/-ev]-endelsen.

5. Sammenfatning og konklusion

I denne fremlæggelse har jeg prøvet kvalitativt at gøre rede for nogle af de morfologiske sprogforandringsprocesser, som på nuværende tidspunkt er aktuelle for moderne russisk. Vi kunne se, at et sprog generelt stræber for at forblive stabilt eller opnå stabilitet, som både støtter konservative træk i sproget og fremskynder innovation gennem analogiprocesser, hvorigennem redundante sproglige enheder formindskes eller der opstår varians. Sprog afspejler altid den verden, de bruges i, hvorfor det løbende ændrer sig og altid er tilbøjeligt til at antage indflydelser fra omverdenen. Disse indflydelser foregår gradvist og rammer forskellige sprogområder på forskellig intensitet og tid. Fx er litteratursproget med dets normative karakter retrospektiv, dvs. sproglige fænomener indgår først i det efter, at de har udbredt sig i talesproget. Her er kollokvial og fagsprog

en meget produktiv kilde for forandring, fordi de er mindre standardiseret og lader rum til variation.

Det mest iøjnefaldende træk i det russiske sprogs nuværende grammatiske forandring er, at det udvikler sine analytiske træk på bekostning af sine syntetiske. Alligevel er det russiske sprog langt fra at kunne opfattes som et primært analytisk sprog. Hvor fx Valgina anser den stigende brug af indeklinable forkortelser som et tegn for stigende analytiske træk, kunne man derimod pege på de *deklinable* forkortelser og hævde, at disse, selvom de ikke råder over sædvanlige morfologiske kendetegn som et rod morfem, alligevel indrages i substantivets bøjningsmønster og fænomenet derved er en indikator for netop stabilitet, varighed og produktivitet af det russiske sprogs syntetiske træk.

Jeg har i min undersøgelse kun behandlet udvalgte fænomener der vedrører sprogets stigende analytiske træk og sprogøkonomiske processer. Jeg har fremlagt, at vi i mange tilfælde ikke kan forstå morfologisk sprogforandring uden at inddrage andre sprogplans indflydelse som syntaks eller pragmatik, og det skal nævnes at samme også gælder de andre sproglige områder som fonetik, fonologi eller leksikologi.

I denne opgave har jeg stort set gengivet forskellige videnskabsfolks opfattelse af sprogforandring i moderne russisk. Som en forlængelse af denne opgave kunne man afprøve deres – aldeles troværdige – udsagn om sprogforandring ved hjælp af kvantitative hjælpemidler som korpora. Disse muliggør nemlig empirisk at undersøge det faktiske sprogbrug gennem tiderne og få statistisk materiale om fx udbredelsen af bestemte former på forskellige tidspunkter, som kunne underbygge teorierne om forandringsprocesserne.

Litteratur

- Gorbačevič, Kirill. 1978. *Variantnost' slova i jazykovaja norma: na materiale sovremennogo russkogo jazyka*. Leningrad: Nauka.
- Graudina, Ljudmila. 1980. *Voprosy normalizacii russkogo jazyka: grammatika i varianty*. Moskva: Nauka.
- Kunert, Ilse. 1968. *Veränderungsprozesse und Entwicklungstendenzen im heutigen Russisch*. Bibliotheca slavica. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Lehmann, Volkmar. 2012. *Einführung in die Linguistik für Slavisten*. Universität Hamburg. Set d. 22.08.2012, kl. 02:17 på <http://www.slav-verb.org>.
- Lyons, John. 2002. *Language and Linguistics, an Introduction*. 15. print. Cambridge University Press.
- Nielsen, Joel Nordborg. 2011. *Russisk grammatik*. København: Københavns Universitet, Institut for Tværkulturelle og Regionale studier, Østeuropæisk Afdeling. http://hprints.org/docs/00/60/09/01/PDF/russisk_grammatik.pdf.
- Nørgård-Sørensen, Jens. 2008. *Russisk funktionalstilistik og fagsprog*. Københavns Universitet.
- Panov, Michail V. 1968. *Morfologija i sintaksis sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka*. Moskva: Nauka.
- Rozental', Ditmar. 1978. *Praktičeskaja stilistika russkogo jazyka*. Moskva: Vysšaja škola.
- Ryazanova-Clarke, Larissa, og Terence Leslie Brian Wade. 1999. *The Russian language today*. London [o.a.]: Routledge.
- Valgina, N. S. 2003. *Aktivnye processy v sovremennom russkom jazyke*. Moskva: Logos. Set d. 06.11.2014, kl. 13:44 på <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook050/01/topicsw.htm>.